

Отримано: 5 березня 2014 р.*Прорецензовано:* 25 березня 2014 р.*Прийнято до друку:* 24 квітня 2014 р.

Матлага Л. О. Сутність банківського капіталу та його взаємозв'язок із поняттям «ресурси банку» / Л. О. Матлага // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: збірник наукових праць / ред. кол.: І. Д. Пасічник, О. І. Дем'янчук. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Випуск 25. – С. 125–130.

УДК 336.71

JEL-класифікація: G21

Матлага Лілія Олегівна,*аспірант, викладач кафедри банківської справи Тернопільського національного економічного університету*

СУТНІСТЬ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ ТА ЙОГО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІЗ ПОНЯТТЯМ «РЕСУРСИ БАНКУ»

У статті висвітлено та узагальнено основні підходи щодо трактування поняття «банківський капітал». Проаналізовано економічну природу капіталу залежно від періоду часу розвитку економіки. Досліджено взаємозв'язок понять «банківський капітал» та «ресурси банківських установ», а також охарактеризовано їх спільні та відмінні риси. Запропоновано схему взаємозв'язку між поняттями при дослідженні банківського капіталу. Виявлено, що прирівнювання понять «банківські ресурси» та «банківський капітал» у сучасній українській економіці можливе, оскільки задіяні та ефективно розміщені банком ресурси приносять йому стабільний дохід.

Ключові слова: банківський капітал, ресурси банківських установ, банківська система, банківські установи, економічне зростання.

Матлага Лилия Олеговна,*аспірант, преподаватель кафедры банковского дела Тернопольского национального экономического университета*

СУЩНОСТЬ БАНКОВСКОГО КАПИТАЛА И ЕГО ВЗАИМОСВЯЗЬ С ПОНЯТИЕМ «РЕСУРСЫ БАНКА»

В статье освещены и обобщены основные подходы к трактовке понятия «банковский капитал». Проанализировано экономическую природу капитала в зависимости от периода времени развития экономики. Исследована взаимосвязь понятий «банковский капитал» и «ресурсы банковских учреждений», а также охарактеризованы их общие и отличительные черты. Предложена схема взаимосвязи между понятиями при исследовании банковского капитала. Выявлено, что приравнивание понятий «банковские ресурсы» и «банковский капитал» в современной украинской экономике возможно, так как задействованы и эффективно размещены банком ресурсы приносят ему стабильный доход.

Ключевые слова: банковский капитал, ресурсы банковских учреждений, банковская система, банковские учреждения, экономический рост.

Liliya Matlaga,*PhD postgraduate student Lecturer, Department of Banking Ternopil National Economic University*

ESSENCE BANK CAPITAL AND ITS RELATIONSHIP WITH THE CONCEPT OF «BANKING RESOURCE»

The article highlights and summarizes the main approaches to the interpretation of the term «bank capital». Analyzed the economic nature of capital, depending on the period of economic development. The interrelation between the concepts of «bank capital» and «resource banks» and describes their common features. The scheme of relationships between concepts in the study of bank capital. We found that equating the concepts of «resource bank» and «bank capital» in modern Ukrainian economy is possible, as engaged and effective resources available bank give him a steady income.

Keywords: bank capital, resources of banks, banking, banks, economic growth.

Постановка проблеми. Банківська система – важливий елемент ринкової економіки, яка забезпечує як регулювання кредитно-грошового обігу, так і рух, перерозподіл і ефективне використання фінансових ресурсів. Виконання цих функцій значною мірою залежить від капіталу самої банківської системи. Тобто в системі головних економічних цінностей банків і банківської системи в цілому, які визначають потенціал і темпи їхнього ефективного економічного розвитку, важлива роль належить капіталу.

Нааявність у розпорядженні банківських установ певних грошових коштів, які слугують необхідною основою для здійснення відповідних банківських операцій, є основою реалізації банками покладених на них функцій. Основні сфери й напрями діяльності банківських установ, склад клієнтури та рівень

одержуваних доходів у ринкових умовах господарювання визначає саме обсяг і якість капіталу, яким володіють банки. З огляду на це питання формування капіталу банку, оптимізації його структури і забезпечення стабільності набувають особливо важливого значення для ефективної організації роботи банківських установ.

Однак варто зазначити, що капітал як об'єкт дослідження розглядався досить давно та був приводом для багаторічних суперечок. Суперечності між інтересами власників засобів виробництва і найманими працівниками в кінцевому підсумку знаходять свій розвиток у конкретних формах капіталу. Капітал є одним із найбільш важливих компонентів вільної ринкової економіки. Саме капітал банківських установ є індикатором для визначення вільної ринкової економіки. Банківський капітал є необхідним і найбільш важливим елементом прогресу ринкової економіки. До теперішнього часу банки на основі перерозподілу грошових коштів, виходячи із виробничих потреб, із збиткових сфер у сферу їх дефіциту, зайняли позиції ключових інститутів економічного регулювання. Тому саме питання ефективного формування, регулювання та поповнення банківського капіталу набувають особливого значення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам економічної природи, сутності та ролі банківського капіталу й ресурсів банківських установ присвячені праці відомих вітчизняних науковців М. Алексєєнка [1], О. Дзюблюка [4], А. Мороза [3], Л. Примостки [11] та ін. Також вагомий внесок у дослідження походження капіталу в різні періоди розвитку економіки здійснили зарубіжні провідні науковці, серед яких А. Сміт [14], П. Роуз [12], Дж. Сінкі [13] та ін. Водночас, на нашу думку, більш глибокого вивчення потребує питання сутності капіталу банку як економічної категорії та його взаємозв'язку з поняттям «банківські ресурси», а також характеристика їх відмінних та спільних рис. В економічній літературі не має їх однозначного трактування, що призводить до суперечностей між науковцями щодо їх взаємозв'язку чи відмінностей.

Мета статті полягає у дослідженні та узагальненні основних підходів до трактування понять «банківський капітал» та «ресурси банку», а також у визначенні взаємозв'язку між капіталом та ресурсами банківських установ і виділенні відмінностей у їх тлумаченні.

Виклад основного матеріалу. Зміцнення капіталу банківських установ є одним із найважливіших завдань забезпечення економічного зростання. Капітал дозволяє банку здійснювати його подальший розвиток і дає можливість витримувати конкуренцію на ринку банківських послуг. Одними з найважливіших питань банківської діяльності є обсяги і динаміка капіталу банку, методи його формування та збільшення. Капітал є не лише джерелом проведення банківських операцій, але й інструментом зміцнення довіри з боку клієнтів, вкладників і кредиторів до конкретної фінансово-кредитної установи, а також до банківської системи в цілому. Завдяки довірі населення до банківських установ зростають обсяги внесків вкладників, від яких залежать обсяги банківського кредитування суб'єктів господарювання. Потреби суб'єктів господарювання в грошових коштах забезпечуються достатньою сукупністю банківського капіталу.

Дослідження сутності капіталу банку та банківських ресурсів є одним із найважливіших напрямів економічної теорії протягом тривалого періоду. Це відображено в роботах класиків впродовж тисячоліть.

Залежно від періоду часу економісти трактували поняття «капітал» з різних позицій. Тлумачення сутності банківського капіталу бере свій початок ще в античні часи, коли капітал ототожнювали з багатством. Аристотель, представник економічної думки Античного світу, здійснив першу спробу дослідження сутності та дефініції поняття «капітал» через поняття «багатство».

Меркантилісти вважали, що капітал утворюється внаслідок певного використання грошей, які приносять додаткові кошти. Протилежної думки дотримувалися фізіократи, які вважали, що не гроші породжують гроші; додатковий капітал утворюється в результаті виробничої праці, до якої вони зараховували тільки працю, пов'язану із землею.

Адам Сміт капіталом вважає накопичений, тобто той капітал, що залишився після споживання, запас. Накопичення капіталу створює передумови для підвищення продуктивності праці внаслідок подальшого його перерозподілу. Виходячи з цього, А. Сміт поділяв капітал на основний та оборотний. До останнього зараховував грошові кошти [12, с. 325].

Д. Рікардо визначав капітал як накопичену працю, оскільки капіталісти виплачують своїм робітникам лише частину створеної додаткової вартості.

К. Маркс вважав, що капітал – не річ, яка виражається в капітальному блазі, а певні відносини між капіталістом та найманим робітником. При цьому він стверджував, що капітал – самозростаюча цінність [4, с. 82]. К. Маркс поділяв капітал на використовуваний (в іншому випадку він не приносить прибутку), а також спожитий (прямі витрати на виробництво або собівартість).

У вітчизняній економічній літературі поняття «капітал» трактується неоднозначно. О. А. Устенко, С. В. Мочерний і С. В. Фомішин вважають, що капітал – це «економічна категорія, яка має свій речо-

вий зміст і суспільну форму» [9, с. 509]. На думку В. О. Рибалкіна, М. О. Хмелевського, «капітал – це: 1) самозростаюча вартість; 2) виробничі відносини між найманими працівниками і власниками засобів виробництва; 3) рух вартості, А.С. Гальчинський, розглядаючи грошовий, лихварський і позичковий капітал, зазначає, що «капітал як чинник виробництва має свої особливості і є похідним чинником, економічне застосування якого – результат виробництва».

З вищезазначеного випливає, що вперше увагу на капітал звертали як на одну з форм багатства, яка використовується для нагромадження та задоволення потреб суспільства. Однак, аналізуючи погляди на капітал вітчизняних учених, зазначимо, що у своїх тлумаченнях вони розділяють капітал, який має свій матеріально-речовий зміст і суспільно-економічну форму. Отже, досліджуючи вищеподані погляди на капітал, можемо стверджувати, що це поняття розглядається переважно як засоби виробництва, матеріальне багатство, запас продуктів праці, сукупність речей.

Невизначеність і багатоплановість теоретичного тлумачення безпосередньо понять «банківський капітал» і «банківські ресурси», значно ускладнює практику їх формування та використання. Більшість науковців ототожнює ці поняття, однак деякі науковці відстоюють позиції щодо відмінностей у їх тлумаченні (табл. 1). При дослідженні цих термінів варто звернути увагу на те, що ще Аристотель терміном називав «... те, на що є різні погляди, те, що приписується, і те, чому приписується, приєднується або віднімається те, що виражається безпосередньо бути чи не бути» [2; 3].

Таблиця 1
Підходи щодо трактування поняття «банківські ресурси»

№ з/п	Автори	Сутність підходу до трактування
1.	В. Стельмах, В. Альошин і ін. [7, с. 65]	«... сукупність грошових коштів, що знаходяться у розпорядженні банків і використовуються для здійснення активних операцій».
2.	С. Павлюк [10, с. 114]	«... власні банківські кошти (власний капітал), а також кошти, залучені і позикові на фондовому ринку, які використовуються для здійснення активних операцій та надання послуг з метою отримання прибутку. При цьому величина прибутку повинна бути достатньою для створення резервів, розвитку банку та виплати дивідендів».
3.	А. Загородний, Г. Вознюк [5, с. 196]	«... кошти, які знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних, інвестиційних та інших активних операцій».
4.	Н. Коваленко, Л. Сухомлин [8, с. 124]	«... сукупність грошових капіталів, які знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення активних та інших операцій. Акумуляція грошових коштів, доходів і грошових заощаджень юридичних і фізичних осіб, які банки перетворюють у позичкові кошти, тобто в грошовий капітал, що надається в позику на умовах повернення і сплати відсотків».
5.	О. Кириченко, І. Гіленко, А. Ятченко [1, с. 153]	«... сукупність коштів, що знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних, інвестиційних та інших активних операцій».

Досліджуючи сутність ресурсів банківських установ, варто зазначити, що поняття «ресурси» походить від французького «resources» і означає матеріальні кошти, цінності, запаси, кошти, які можна використовувати у разі потреби. Потрібно зауважити, що зарубіжні науковці не виділяють поняття «банківські ресурси» як об'єкт самостійного дослідження. Цей термін замінюється тлумаченням пасивних операцій, при цьому пасиви банку, розглядаються з погляду аналізу балансу комерційного банку, їх обсягу, структури, цін і т. д.

Також звернемо увагу на трактування поняття «банківські ресурси» в універсальному бізнес-словнику, де ресурси банку ототожнюються з банківським капіталом. Згідно зі словником, банківські ресурси – це сукупні грошові кошти, залучені банком із різних джерел та використовуються ним для здійснення банківських операцій. В енциклопедії банківської справи банківські ресурси трактуються як сукупність різних видів грошових коштів, які банк використовує для забезпечення своєї діяльності, здійснення різноманітних банківських операцій та, як наслідок, отримання доходу [6, с. 110].

Щодо трактування банківського капіталу як самостійної дефініції, мають місце суперечливі позиції. Деякі вчені обожнюють банківський капітал з певними коштами банку (табл. 2).

В. Кисільов розширює трактування поняття «банківський капітал», включаючи в нього не тільки власний капітал, і називає його ресурсною базою комерційного банку: «Ресурсна база комерційного банку – це той сукупний капітал, який утворюється в результаті проведення банком політики щодо збільшення власного капіталу і позикових коштів і використовується для здійснення активних операцій з метою реалізації суспільних і власних комерційних інтересів» [7, с. 99].

Таблиця 2

Підходи щодо тлумачення сутності поняття «банківський капітал»

№ з/п	Автори	Сутність підходу до трактування
1.	В. Стельмах, В. Альошин і ін. [6, с. 65]	«... сукупність різних видів грошових капіталів, засобів, які використовує банк у вигляді банківських ресурсів для забезпечення своєї діяльності, здійснення різноманітних банківських операцій і отримання прибутку. Складається з власного капіталу банку і залучених коштів. Іноді під банківським капіталом розуміють тільки власний капітал»...
2.	Л. Примостка [11, с. 79]	«... власні кошти акціонерів (власників банку), внесені ними на свій ризик з метою отримання доходів»
3.	А. Загородний, Г. Вознюк [5, с. 46]	«... сукупність коштів, які знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для кредитних, інвестиційних та інших операцій»
4.	М. Алексеєнко [1, с. 31]	«... грошові кошти та виражені у грошовій формі частина матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що знаходяться в розпорядженні банків і використовуються ними для здійснення операцій з розміщення коштів та надання послуг з метою отримання прибутку»
5.	А. Мороз, М. Савлук, М. Пуховкіна [3, с. 41]	«... фонди, які створюються банками для забезпечення фінансової стійкості підприємницької та господарської діяльності, а також прибуток поточного року і минулих років»

Інший підхід щодо визначення банківського капіталу пропонує М. Алексеєнко [1, с. 20], який виділяє принципову відмінність між банківськими ресурсами й банківським капіталом, яка полягає в тому, що в будь-який момент часу банківські ресурси більші ніж величини банківського капіталу або дорівнюють йому (рівність означає, що всі наявні ресурси перебувають в обороті банку з метою отримання прибутку).

О. Островська у своєму тлумачному словнику під банківським капіталом розуміє «ресурси банку, які складаються з власних та залучених коштів банку». Звідси видно, що ресурси банку, як і банківський капітал, формуються з власних і залучених коштів [3, с. 298].

Отже, за визначенням О. Островської, поняття «банківські ресурси» та «банківський капітал» є тождешними за своєю суттю. Саме ж поняття «ресурси» трактується як матеріальні засоби, цінності, запаси, кошти, які в разі потреби можна використати, а «грошові ресурси» – як певна сума грошей, що слугує для придбання всіх інших ресурсів. Великий енциклопедичний словник розглядає два підходи до визначення банківського капіталу. З одного боку, подається визначення банківського капіталу як сукупності грошових капіталів, залучених в банки і використовуваних ними для кредитно-розрахункових та інших операцій, тобто банківські ресурси. З іншого боку, банківський капітал трактується як власний капітал банків, який становить меншу частину банківського капіталу.

На основі викладених поглядів і мотивацій можна підсумувати, що прирівнювання понять «банківські ресурси» та «банківський капітал» у сучасній українській економіці можливе, оскільки банки при розробці політики формування ресурсів погоджують їх з потребами щодо їх використання, а отже, можна з певною часткою ймовірності припустити, що задіяні ресурси ефективно розміщені банком і приносять йому стабільний дохід.

Таким чином, під банківським капіталом необхідно розглядати сукупність коштів, сформованих із зовнішніх і внутрішніх джерел, що знаходяться в розпорядженні банку та використовуються ним з метою забезпечення своєї діяльності й отримання прибутку.

Враховуючи вищезазначені твердження, співвідношення і взаємозв'язок термінів «банківський капітал» та «банківські ресурси» при дослідженні банківського капіталу на різних рівнях його функціонування подані нами у вигляді рисунка 1.

Зважаючи на зазначений підход, можемо дійти висновку, що банківський капітал представлено тільки тими банківськими ресурсами, використання яких здійснюється з метою отримання прибутку. При цьому на макрорівні функціонує банківська ресурсна база і відповідний їй сукупний банківський капітал, а на макрорівні – банківські ресурси й відповідний їм індивідуальний банківський капітал. Банківська ресурсна база – сукупні грошові кошти банків, які можуть бути використані з метою отримання прибутку. Банківські ресурси – це виражена в грошовій формі частина матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, які можуть бути використані з метою отримання прибутку.

Отже, ми виявили характер взаємозв'язку між термінами понятійного апарату, що використовується при дослідженні банківського капіталу, спираючись на чітке уявлення про капітал як про грошові кошти, які в процесі обороту приносять додаткову вартість. Водночас у результаті дослідження ми з'ясували,

що загальним у більшості відомих тлумачень сутності капіталу банку українськими та російськими економістами є визначення банківського капіталу як сукупності грошових коштів, що складаються з власних, залучених і позикових або ж емітованих коштів.

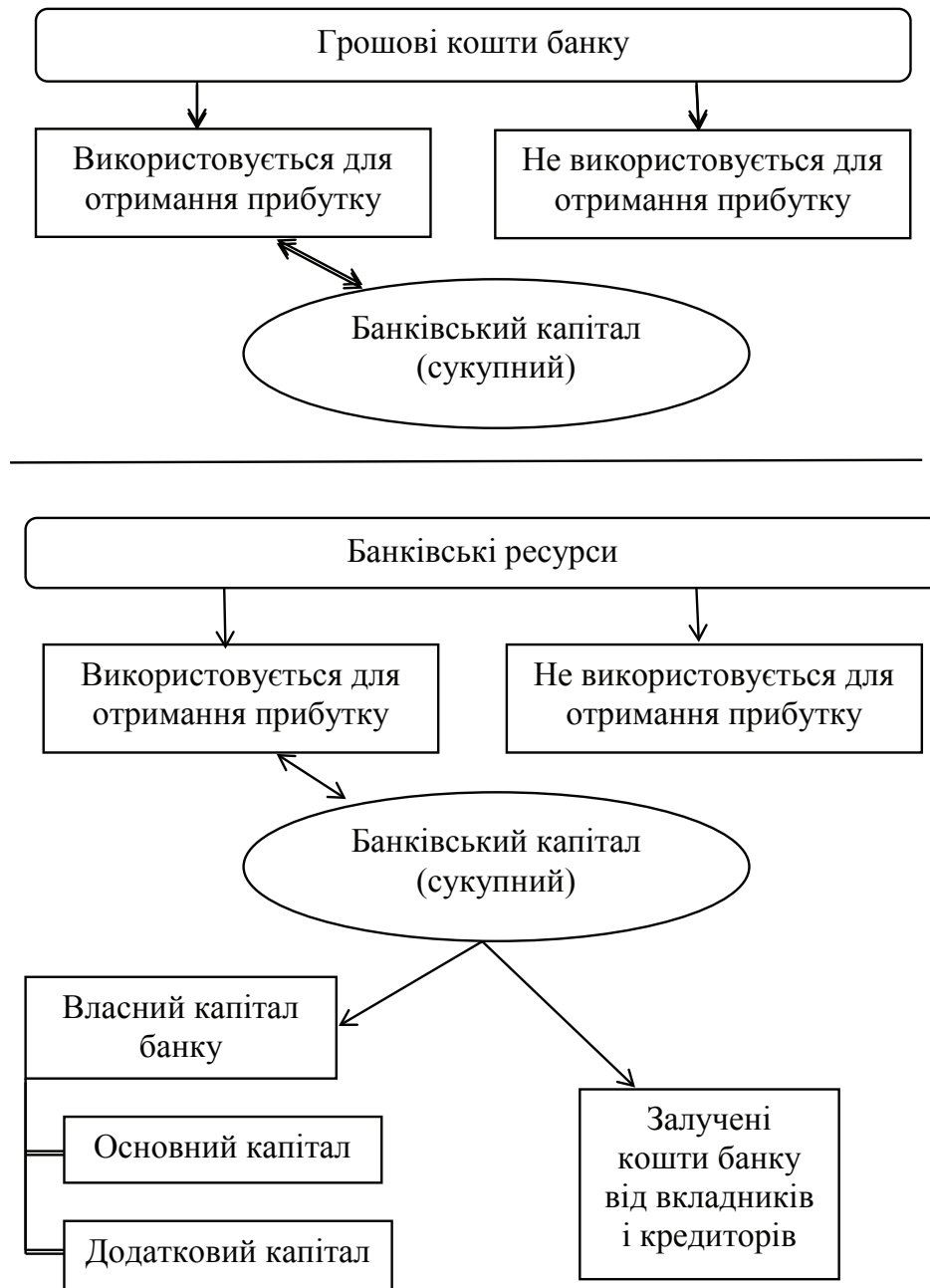

Рис. 1. Характеристика взаємозв'язку між поняттями при дослідженні банківського капіталу

Варто зазначити, що розбіжності в тлумаченні сутності банківського капіталу можуть бути зумовлені або особливим підходом до розкриття їх сутності, або відривом деяких дослідників від вихідної позиції сприйняття банківського капіталу як специфічної форми позичкового капіталу, який, своєю чергою, виступає певною формою капіталу як такого.

Отже, найсуттєвіша різниця банківського капіталу від банківських ресурсів полягає в тому, що банківський капітал може приносити чи створювати додаткову вартість. При цьому відмінності між банківськими ресурсами й банківським капіталом полягає в тому, що в будь-який період часу ресурси банку більші від банківського капіталу або дорівнюють йому. Рівність означає, що всі наявні ресурси перебувають в обороті банку з метою одержання прибутку. Необхідно також враховувати, що напрями використання банківських ресурсів значно ширші. Так, при достатньому обсязі банківських ресурсів відбувається також безпосередній або опосередкований вплив і на ефективність проведення пасивних операцій чи

надання послуг. Зважаючи на такі умови, ми вважаємо доцільним ототожнення понять «ресурси банку» та «банківський капітал».

Висновки. У межах дослідження проблеми визначення сутності категорій «банківський капітал» та «ресурси банку» основними висновками, яких можна дійти з аналізу наукових джерел і що мають концептуальний характер і науково-практичне значення, на наш погляд, є:

1. Капітал як об'єкт дослідження розглядався досить давно та був приводом для багаторічних суперечок. Тлумачення сутності банківського капіталу бере свій початок ще в античні часи, коли капітал ототожнювали з багатством.

2. Вперше увагу на капітал звертали як на одну з форм багатства, яка використовується для нагромадження та задоволення потреб суспільства. Однак, аналізуючи погляди на капітал вітчизняних учених, то у своїх тлумаченнях вони розділяють капітал, який має свій матеріально-речовий зміст і суспільно-економічну форму.

3. Прирівнювання понять «банківські ресурси» та «банківський капітал» у сучасній українській економіці можливе, оскільки банки при розробці політики формування ресурсів погоджують їх із потребами щодо їх використання, а отже, можна з певною часткою ймовірності припустити, що задіяні ресурси ефективно розміщені банком і приносять йому стабільний дохід.

4. Найсуттєвіша різниця банківського капіталу від банківських ресурсів полягає в тому, що банківський капітал може приносити чи створювати додаткову вартість. При цьому відмінності між банківськими ресурсами і банківським капіталом полягає в тому, що в будь-який період часу ресурси банку більші від банківського капіталу або дорівнюють йому.

Література:

1. Алексєєнко М. Д. Капітал банку питання теорії і практики [Текст] : монографія / М. Д. Алексєєнко. – К. : КНЕУ, 2002. – 276 с.
2. Аристотель. Аналитики [Текст] / Аристотель – Мн. : Современное слово, 1998. – С. 5.
3. Банківські операції [Текст] : підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2002. – [2-ге вид., доп. і перероб.] – 476 с.
4. Банківські операції [Текст] : підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. О. В. Дзюбляка. – Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2013. – [2-ге вид., доп. і перероб.] – 688 с.
5. Загородній А. Г. Фінансовий словник [Текст] / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – Львів : «Центр Європи», 1997. – 394 с.
6. Енциклопедія банківської справи України [Текст] / за ред. В. С. Стельмаха та ін. – К. : Молодь, 2001. – 680 с.
7. Киселев В. В. Управление банковским капиталом (теория и практика) [Текст] / В. В. Киселев – М. : ОАО Изд-во «Экономика», 1997. – 256 с.
8. Коваленко М. А. Операції сучасного комерційного банку [Текст] : навчальний посібник / М. А. Коваленко, В. М. Білінкіс, Л. Є. Сухомлин – Херсон : Олдіплюс, 2004. – 472 с.
9. Мочерний С. В. Політична економія [Текст] : навч. посіб. / С. В. Мочерний, О. А. Устенко, С. В. Фомішин. – Херсон : Дніпро, 2002. – 794 с.
10. Павлюк С. М. Сутність ресурсів комерційного банку [Текст] / С. М. Павлюк // Фінанси України. – 2004, № 12. – С. 108–115.
11. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку [Текст] : підручник / Л. О. Примостка. – [2-ге вид., доп. і перероб.] – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.
12. Роуз П. С. Банковский менеджмент [Текст] / П. С. Роуз. – М. : Дело Лтд, 1995. – 768 с.
13. Синки Дж., мл. Управление финансами в коммерческих банках [Текст] : пер. с англ. / Дж. Синки, мл. / под. ред. Р. Я. Левиты, Б. С. Пинскера. – М. : 1994, Catalaxu. – 820 с.
14. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов [Текст] / А. Смит. – М. : Соцэкгиз, 1962. – 684 с.